

Carl Johan Åberg – Allan Nordin: Befolkning och ekonomi.

Trygg-Hansa, Stockholm 1977, 120 s.

I det för nationalekonomisk analys normala tidsperspektivet — i konjunkturbedömningar det närmaste året, i långtidsutredningar det närmaste decenniet — spelar olika antaganden om befolkningsutvecklingen en underordnad roll. I ett mycket långt tidsperspektiv däremot — säg 50 år — är den ekonomiska välståndsutvecklingen i hög grad beroende av befolkningens tillväxt.

En växande befolkning är å ena sidan resursskapande genom att tillgången på arbetskraft ökas. Å andra sidan skapar en växande befolkning konsumtionsbehov. Men medan förändringar i befolknings-tillväxten omedelbart får effekt på konsumtionssidan så kommer effekten på produktionssidan först med två decenni-ers eftersläpning.

Detta långsiktiga beroende mellan be-folkningstillväxt och produktionstillväxt analyserades redan av de klassiska eko-nomerna — man tänker i detta fall när-mast på Malthus och Ricardo. Bland föregångarna till Åberg-Nordin kan ock-så nämnas två av våra mest framstå-ende ekonomer, nämligen Wicksell och Myrdal.

Är befolkningstillväxten snabbare än produktionstillväxten blir följderna en sjun-kande konsumtionsstandard per capita. Detta är ett problem för många u-länder. Det var också detta Wicksell hade för ögonen när han analyserade det svenska befolkningsproblemet vid sekelskiftet.

Om befolkningstillväxten stagnerar eller t o m minskar finns det en risk att ålderssammansättningen blir ogynnsam från produktivitetssynpunkt genom att en ökad andel pensionärer kräver en allt större del av den samlade produktionen. Det var detta problem Myrdal analysera-de mot bakgrund av 30-talets låga nati-vitet. Det är också detta problem som Åberg-Nordin diskuterar med utgångs-punkt från dagens fallande födelsetal.

Det finns, åtminstone teoretiskt sett, en tillväxtbana för befolkningstalet som maximerar välståndsutvecklingen i sam-hället. Problemet att finna denna opti-mala tillväxtbana är enligt Wicksell en ekonomisk-politisk frågeställning. Denna fråga är naturligtvis beroende av vilka fördelnings- och tillväxtambitioner sam-hället i fråga har.

Man kan säga att det är detta problem

som ligger bakom syftet med Åberg-Nordins bok: "... att försöka visa hur olikheter i befolkningsutvecklingen återverkar på landets och den enskildes ekonomi". Man diskuterar tre alternativa utvecklingstendenser av vilka två innebär minskande befolkning och ett en stationär befolkning. Den slutsats man drar från denna analys är att ett sjunkande befolkningsstal leder "... till en icke önskad utveckling av vårt samhälle och ekonomi". Speciellt det lägsta alternativet skulle medföra risker för allmän stagnation av samhällsutvecklingen och spänningar mellan olika befolkningsgrupper.

Den första tredjedelen av boken ägnas således åt att diskutera den svenska befolkningsutvecklingen i ett historiskt perspektiv. Här driver författarna tesen att befolkningsutvecklingen beskriver ett tämligen likartat utvecklingsförlopp i alla länder. Detta förlopp kan indelas i fyra faser. Den första utmärks av både högt födelsetal och dödstal och en stationär befolkning. I den andra fasen faller dödstalet vilket leder till en snabbt växande befolkning. I den tredje börjar födelsetalet falla och i den fjärde råder åter balans mellan födelsetal och dödstal, dvs stationär befolkning.

I den följande tredjedelen av boken diskuteras problemet att göra befolkningsprognoser. Man gör här en distinktion mellan förutsägelser och konsekvensberäkningar. Befolkningskalkyler av det förstnämnda slaget är nödvändiga, både för totalbefolkningens och den regionala befolkningsutvecklingen, som underlag för planeringen av bostadsbyggandet och för sjuk- och åldringsvården. Författarna understryker verkligen svårigheterna att förutsäga totalbefolkningens utveckling genom att jämföra prognos och utfall för några äldre befolkningsprognoser. Exempelvis skulle vi i dag endast ha 6 miljoner invånare enligt 1936 års prognos. Man saknar dock en motsvarande kritisk granskning av de regionala befolkningsprognoserna. I stället kunde diskussionen om framtidsforskarna och befolkningsfrågorna strukits ner; modellresonemang- et blir här onödigt tillkrånglat.

Författarnas ambition är inte att göra någon egen befolkningsprognos utan man har valt att räkna igenom konsekvenserna av tre utvecklingstendenser. Det kanske mest frapperande med dessa beräkningar är att de knappast stöder författarnas tes att en befolkningsminskning skulle leda till stagnation. En enkel kalkyl utifrån författarnas egna siffror ger nämligen till resultat att tillväxten i BNP per capita blir i stort sett likartad för alla tre alternativen, möjligen något fördelaktigare i det fall befolkningen minskar snabbast.

En minskande befolkning leder med all sannolikhet till fördelningsmässiga spänningar mellan den aktiva befolkningen och pensionärerna. Dessa spänningar kan tänkas ge upphov till flera tänkbara anpassningsförlopp. Här finns intressanta forskningsuppgifter. Vilka implikationer kommer denna utveckling att ha för möjligheten att genomföra 6-timmarsdagen? Vad betyder dessa spänningar för våra möjligheter att bygga ut den offentliga sektorn? Måste vi inte börja diskutera en flexibel pensionsålder? etc.

I boken görs inget explicit försök att fastlägga vad som skulle kunna betecknas som en optimal befolkningsutveckling. Man får snarare intrycket att författarna p g a en pessimistisk inställning till möjligheterna att påverka födelsetalet (nettoimmigrationen förutsätts vara lika med noll) har valt att inte sikta högre än till en stationär befolkning som befolkningspolitisk målsättning.

En vikande befolkning är enligt författarna tecken på brister i samhällets sociala och ekonomiska struktur. Något egentligt försök till analys av dessa brister görs emellertid inte, om man bortser från en halvsida där barnfamiljernas ekonomiska situation jämförs med situationen för familjer utan barn. Det var sannolikt just genom sin grundläggande analys av dessa problem som Alva och Gunnar Myrdal fick sådant väldigt genvar för sin bok "Kris i befolkningsfrågan".

Det finns kalkyler som visar att de resurser barnfamiljerna disponerar faller med stigande antal barn och att kostna-

derna för ett barn inte får överstiga 20 procent av de vuxnas konsumtionsstandard om barnfamiljerna skall ha samma standard som de utan barn. Åberg-Nordin har i sin analys antagit att barnens konsumtionsstandard är 40 procent av de vuxnas i dag och kan antas stiga till 50 procent år 2025. Av detta följer dels att de som har barn redan i dag har en väsentligt lägre standard än de som inte har barn, dels att denna klyfta kan väntas växa. Kan man i detta perspektiv förväna sig över de sjunkande födelsetalen?

När det gäller antagandet att nettoimmigrationen kommer att vara noll, så utgår författarna från en värdering, nämligen att inget land har rätt att i sina befolkningsprognoser förutsätta en invandring av andra länders arbetskraft. Detta antagande kan jämföras med utveckling-

en under den senaste 25-årsperioden, under vilken vi har haft en årlig befolkningsökning på 0,6 procent och vilken till hälften bestått av invandring.

Författarna antar att befolkningstillväxten kommer att avta i sändarländerna och att en emigration av arbetskraft till Sverige skulle kunna ha påtagliga negativa konsekvenser för sändarlandet. Mot detta kan sägas att om det råder arbetslöshet i sändarländerna, vilket har varit en förutsättning hittills för den svenska immigrationspolitiken, så bör en emigration av arbetslösa till Sverige snarare leda till ökat välstånd i sändarländerna genom ett bättre resursutnyttjande och hemsändning av pengar.

Pol mag *Christian Nilsson*
Uppsala universitet